

Maiatzeko loreen egunetarako berba-aldiak: jatorrizko eskuizkribua eta 1885eko edizioa

XABIER ALTZIBAR
(EHU, Leioa)

Abstract

This article aims to draw attention to the original text of the last work of a experienced Bizcayan writer, Juan José Moguel, since the first edition of this work appeared almost forty years after the death of the author. In fact, the edition was full of misprints, but on the other hand the editor or the person who was in charge of preparing the text made a lot of changes, consciously, in the morphological, lexical and graphical aspect. Most of the morphological changes are mistakes, a great deal of them owing to misunderstanding, specially of Bizcayan forms. Many lexical forms of this dialect are also changed into Gipuzkoan, as the edition was made in tolosa and presumably by a native of Gipuzkoa or having in mind readers from this province too. As for the graphical aspect, the edition doesn't pay attention to the uses of the author nor to the characteristics of the marquinese classic writers in this field, and therefore the changes aim to adapt the original text to the graphical uses of the Basque writings at the time of nineteenth century Pizkundera, maybe prevailing. One of this adaptations, \bar{s} after a, e, o, u instead of the ss of the original text is incorrect, as the author uses it after i to represent the palato-alveolar (chiche-ante) fricative, /s/, but after a, e, o, u to represent the upper-alveolar sibilant, /s/.

Sarrera: Egilea eta beronen idazlanak

Juan Jose Mogel Elgezabal (Deba 1781-Markina 1849) Juan Antonio Mogelen iloba izan zen eta Bizenta Mogel alegilariaren neba, jakina denez. Haren ikasketei buruz, Teologiakoak Oñatiko Unibertsitatean egin zituela badakigu¹, besterik ia ez, ordea. Eliz-karreran gazterik iristen da Markinako parroko izatera (1811). Goiz ekin zion sermolaritzza eta euskal liburu idazketari, osabaren bidetik abiatuaz, eta bizi guztian jarraitu. Udal eta Eliza liburuetan bada J. J. Mogelen predikuen lekukotasunik. Horietan agertzen denez, Xemeingo elizan Pasioko sermoia hark egin da, 45 erreal ordaindu ohi zelarik, urte hauetan: 1816, 1817, 1818, 1820, 1823, 1825, 1827, 1830 eta 1842² (azken bien arteko hutsunea, hots, karlistada aurre eta ostekoa, nabaria da). Kofradietan ere aurki agertuko da. Kardaberaz eta osaba J. Antonioren sailari jarraituaz, Jesusen Bihotzekoan J. J. Mogelek lan handia egin zuen 1816-1818 bitartean —aurretik ere ez bazuen— eta geroago ere, 1825etik aurrera hil arte,

(1) Fr. J. I. Lasa, O. F. M. "Juan Jose Moguel idazlearen II. mendeurrena (1781-1981)", *Euskera*, 1981-2, 663-668.

(2) Archivo Municipal de Markina, *Libro de Cuentas* C-31 (1790-1832) eta C-32 (1833-1871).

1834-37 bitartean ezik, batean Diruzain, bestean Irakurle edo Aholkulari³. Gorde diren J. J. Mogelen sermoi gehienak Jesusen Bihotzaren eguneko, hots, hilaren lehen ostiraleko elizkizunerako idatziak dira, normahirentzat predikatzeko lagungarri zitezzen⁴. 1839-1841 eta 1845-1848 bitartean Fr. J. Antonio Uriarte frantziskotarra ere kofradia horretan dabil J. Joserekin batera. Uriartek bere *Poesia Bascongada, Dialecto Bizcaino*-n J. Joseren bertso batzu bildu zituen, eta Bonaparteri idatzitako gutunek erakusten dutenez euskara kontuetan aintzakotzat zuen gure idazlea.

Euskal liburu idazteari ere gazterik ekiten dio. Gerrate denborakoa dirudi, hots, osaba hil eta guttikoa, *Juan ta Francisca, senar emazte nequezaliac, sema alaba ta familia ondo azten. Eureen Ystorija* (eskuizk., 116 or., 22x15. AHEV-BEHA, Derio), *Baseerritaar*-en lehen idazketa. Azken hau dugu egilearen obra nagusi eta bizi guztikoa, 1816an lehen aldiz argitaratuko dena: *Baseerritaar nequezaleen-/tzaco escolia, edo icas-/bidiac, guraso justu, ta jaquitun/ familia ondo azi ebeneen exem-/plu, ta eracutsijetan./ Emoten dau arguitara Vizcaicol/ eusqueraan exem-/plu, ta eracutsijetan./ Emoten dau arguitara Vizcaicol/ eusqueraan/ J. J. M. - M[arquinaldo]. C[uriac]./ Biar dan bai-emonagaz./ Bilboon:/ D. Pedro Antonio Apraizen molde az-/quijan 1816 garren urtian. ("Verba aurrecua", VIII-285 ["Uts eguiñeen zucen vidia", 3. or.], 13'5x9).*

1820an ondoko liburu hau ateratzen du, izen-deitura gabe: *Egunoroco / lan-on ta erregubac / Meza Santuba londo entzuteco:/ Confesino eta Comuninoya / biar dan leguez egiteco prestaera eta zucen-bidiac, etc./ Emoten ditu arguitara Vizcaico / nequezalien adisquide batec./ Biardan baiemonagaz; José Basozabal-en Silluteguiyan 1820 garren urtian ("Berba aurrecua", VIII - 180 or., ["Lauco laburrac..."], 3. or.), ["Utseguñeen zucenvidia", azken or.], 13'5x10).*

J. J. Mogelen idazlangintza eta, bereziki, liburugintzan frantsesetik 1820ra bitarteko urteek osatzen dute aldikadarik emankorrena. Garai honetako jazoera politikoek eragin handia dute J. J. Mogelen idazletzan, beren marka uzten idazlanetan eta baldintzatzen haren liburuen argitalpena. Adibidez, *Baseerritaar...*-en lehen edizioan (1816), lehen idazketan ez bezala, honakoak erasten dira: "gure dempora triste, ta benetan negargarrizcoraco, zabaldu da libertade, ta nasaitasuna bazter guztietara aguiño" (98. or.). Argitaratu ere 1812ko Konstituzioaren ondoren Vienako Kongresoak (1814-1815) ezarritako giroan argitaratzen dira Fr. Bartolome eta Fr. Pedro Asarloaren obrak eta J. J. Mogelen *Baseerritaar...* (Bilbo: Apraiz, 1816) eta *Egunoroco lan on...*, hots, 1816-1820 bitartean. 1816koaren izenburuak eta *Egunoroco...*-ren egi-

(3) AHEV-BEHA (Archivo Histórico Eclesiástico de Vizcaya - Bizkaiko Eliz-Histori Arkibua, Derio), Sta. M.ª de Xemein, *Cofradía del Rosario*, 1691-1878, 4-I. Id. *Congregación del Sagrado Corazón*.

(4) "...quería que todos los sacerdotes jóvenes se dedicasen al púlpito y a éste fin franqueaba á todos sus composiciones, de lo que desgraciadamente ha resultado que los selectos y abundantes sermones de éste bascófilo tan ilustrado se hallen esparcidos por todas partes, siendo una lástima que no se pueda formar una colección de ellos, para darlos a la prensa". *Mayatz illeraco Loreen Berbalidjic*-en hitzaurrea. (Tolosa: E. López, 1881).

"Itzaldi auetan Kardaberaz'en eragiña ikusten zaio. Kardaberaz Aitak badakigu nolako lanak erabilli zituen apaizekin, euskera jatorragoa eta egokiagoa erabiltzen ikas zezaten...". "Illero egin bear ziran Jesusen Biotzaren elizkizunok, apaiz bat zuzendari zutela. Apaizaren eginbearra zan, beste irakurraldiez gainera, guxtienez ordu laurdeneko itzaldia egitea. Orrelako itzaldiak, Jesusen Biotzaren elizkizunetarako egiñak, ia guztiak Mogel'ek idatziak, 45 bat gordetzen dira Markiñako parrokan. Maiatz-illerakoak bezala, auek ere Mogel'ek apaizen eskuetan utzi zituen...". L. Akesolo, O. C. D. "J. J. Mogelen euskal lanak", *Euskera*, 1981-2. Ikertzaile hau izan da J. J. Mogelen sermoiez aritu den lehena eta bakarra, orokorki bada ere.

leak bere burua "Bizcaitar nequezaleen adisquide bat" egitean (gogora urte mordo bat aurretik arreba Bizentak *Ipui Onac*-en erakusten duen nekazarietako zaletasuna) obra hauek nori zuzenduak diren adierazten da. Badute zer ikusi zuzena baserritarren instruziorako idatzitako liburuekin —gogora Oñatiko eskuizkribuak, adibidez— eta, beraz, zenbait elizgizon euskaldunek garai honetan eta baserri giroko gizartean ezarri nahi izan zuten heziera eta bizimolde eredia finkatzeko asmo eta ahaleginetan koka daitezke.

1820an, eta hiru urtez, Konstituzioaren aldekoak dira nagusi berriro baina 1823-an berriz legezaharrekoak berrindartzen dira. Hain zuzen ere, giro honetan eta urte berean Markina aldean idazten eta Bilbon Jose Basozabal-enean argitaratzen diren konstituzio eta liberalen aurkako zortziko batzuek J. J. Mogelenak dirudite. (Jose Basozabal hori Bizentaren aitagarreba zen eta berorren inprimategian argitaratuko da *Egunoroco*, baita Bizentaren eskukoak diruditen Bilboko Gabon-kanta batzuek ere). C. A. F. Mahn-ek jaso zituen (*Denkmaeler der baskischen Sprache...*, Berlin, 1857, 7-75. or.) eta ondoko hauek dira: "*Marquina, Xemein ta Echevarric irurac bat agur deütsé eguiten Constitucinoeco Damiari. Zortzicua*". (37 bertso, 7/6); "*Constitucinoeco Damiaren Asmuac Zortzicuan*" (24 bertso, 7/6); "*Ama Doncelliar Zortzicua*" (26 bertso, 7/6)⁵.

Oraintsu berrargitaratu dituzte J. A. Lakarra eta B. Urgell-ek 1828 eta 1829an Fr. Bartolomek Santandertik bidali eta J. J. Mogelek argitaratutako gutunak *Plauto Bascongado* eta *Anti-Plauto Políglo* izenburupean, baita Iztuetak Mogeli zuzendutako gutuna⁶. Jakina denez, Fr. Bartolome-ren adiskide zen aspalditik. Euskalzale oso arduratsutzat jotzen du honek hura *Plauto Bascongado*-ko gutun batean: "Es Vd. demasiado curioso, y muy celoso por su lengua nativa, cuya causa he mirado siempre con la mayor indiferencia". Iztuetarena ere izan zen, geroago behintzat, 1843an, markinarrak zaldibiarri zuzendutako eskutitz batean agertzen denez⁷, non honen euskal-zaletasunari eder erizten eta bere liburutegiak behin eta berriz izandako aldaketa eta galtzapena jakinerazten bait dio (osabaren idazlan batzu aipatzen ditu espresuki, horren galdea egina zionez gero zaldibiarrak).

(5) Berrargitalpenak: Anthropological publications, Oosterhout-Niederlande, 1967, 69 hh (edizio fotomekanikoa). A. Irigoienek, ohar argigarri, Gernikako batzarretako agiri eta abarrekin: "Konstituzioko dama eta beltzak 1823-garren urteko Markina, Xemein eta Etxebarrin" (Iruñean izanikako VI Udako Euskal Unibertsitatean aurkeztua. 1978), *Zehatz*, II, 3-4, 1978-ko uztail-abuzt., 43-70. Nere aldetik, bertsoek erakusten duten joera politikoaz aritu nintzen, laburki, "Euskaldunen nazio eta hizkuntza (1770-1830)-n, *Euskera*, 1986-1, 37-38. or.

(6) "*Plauto Bascongado*-ren eztabaida: testu-bilduma", *ASJU* XXII-2, 1988, 479-539.

(7) "Marquina y 19 de nov. de 1842. Sr. D. Juan Ignacio de Iztueta. Por Villa Franca. Zaldibia. Mi dueño y Señor: Recibí con singular placer su favorecida del 18, algo atrasada en el correo, y veo por ella el aprecio que ha hecho de mi carta memoria, que fue efecto de lo mucho que aprecio a los verdaderos amantes de nuestro incomparable vascuence, y le consideraba como uno de tantos, entre los pocos que por desgracia se cuentan. Quiera Dios que el ejemplo de muchos sabios extranjeros admiradores de él mueva a los jóvenes vascongados a dedicarse con seriedad para colocarle en el rango que le pertenece". J. Garmendia Arruebarrena. *Obras inéditas de Iztueta*. LGEV, 1968. 204-205. or.

Gutun horretan nola ezagutu zuen ere azaltzen zaigu: "En Lazcano tuve el gusto de conocer a Vd. por vista de un partido de pelota que victoriosamente jugaron los de esa; pero, por la mucha gente que había y considerando las circunstancias en que me hallaba, me privé del mucho placer que hubiera tenido en hablarle. Bien que pensé en pasar a esa, y lo hubiera verificado a no haber sido tan repentina e inesperada mi vuelta a ésta". *Ibid.*, 205. or.

Bizkaiko Diputazio Jeneral karlistaren zirkularretan agertzen denez, 1834ko urrian eta erret-aginduz Fco. Xabier Batiz lehendakari eta J. J. Mogel eta M. Landaida abadeak deputatu izendatu ziren. Izendapen ez ohizko hau Bizkaia-aren egoera be-reziagatik egina omen eta Batzar Nagusiak bildu ahal izateko, nahiz ez zen holakorik gertatu. 1838an agintaritzako zama kentzen diote. Guda-diputatuon (“Diputado a Guerra”) aginduak orotarikoak eta guda egoerari dagozkionak dira, esangabe doa. Kalahorrako apezpiku, Bizkaiko Erret-Komisari eta Madrileko “Ministerio de Paz y Justicia” delakoaren arteko gutun batzutan, ordea, J. J. Mogel, Landaida eta beste apaiz karlista batzu zigortzeko eskatzen da⁸. Politikagizon bezala, beraz, bere denboran —eta geroago, Pizkunde garaian— alderdi batetik laudorioztatua eta bestetik gaitzetsia izan zen.

Markinara itzuli eta berriro ere euskaraz idazteari ekiten dio J. J. Mogelek bere azken urteetan: 1845.ean *Basserritaar jaquitunaren ebecho escolia* argitaratzen du, lehen edizioiko testua huts aunitzez garbiturik eta aldaturik, hots, zati batzu moztu eta beste batzu erantsirik (Berba Aurrekoa, bertsoak)⁹: *Basserritaar Jaquitunaren/ebecho escolia./Ateraten dau arguitara bigarren aldiz ta gueigarri/barrijacaz/C. Juan José Moguel/Marquinako Abadiac./* Biar dan bai emonaz./Vitorijan Mantelli Alargun ta Semien sillutoquijan. 1845 urtian (Berba aurrecua, 5 - 206 [Billa-Vidia, 3] [Utseguiten zucen-bidia, 3], 14x9). 1845eko edizio hau, bere gehigarri eta aldaketekin, egilearen bizian azkena denez gero, argitalpen berrietarako oinarri gertatzen da¹⁰.

Gainera, 1846-1847 urteetan Mertzedeko komentuan Maiatzeko Loreen elizkizuna ospatzen hasi zenean, *Mayatz illeraco Loreen Berbaldijac*, obra berri bat, idatzi zuen —berori argitaratzeko asmorik, agian, ez zuen izan, Aita L. Akesolok ere hala uste duelarik— eta bertan utzi edozein elizgizon hartaz balia zedin¹¹. Mertzedeko komen-

(8) Archivo Diocesano de Calahorra: *Papeles de Francisco Maria Astarloa. Guerra Carlista*. Bilduma hau Katedralako artxiboan dago.

(9) “Leleenguan, letra gaistuz ostian, atera cituban guzur ta borroce asco sillutegui edo imprentatic; alan, ez iracurten, ez aituten zan erraz gauza batzubetan. Orregaitic, icusiric bere eracutsi aiiñ premiñazcuac ta aituteco bide erracian iminijac, damu emon deutsee guizon argui ascori ez icustia letra arquiaguan, ta guzurretatic garbituric. Orain bada, bigarren onetan beteco dira eureen guraarijac; eta celan demporeen gora beeraac aguertu oi ditubeen premiña barrijac, gueituten jacoz gauza asco, ta icasbide chito bearrac eldu garian egun negargarijetaraco” (“*Berba aurrecua*”).

Edukian ere aldakuntzak daude, bada, Aita L. Akesolok zehaztu dituenak: “Dantza, erronomia, jai, bigira eta beste pekatuak arrisku jakiñak, bildugarri jarriko ditu, leenengo argitaraldian, batez ere. Bigarreneko naiko bigundu da etxeko jauna, eta Euskalerriko egoera ez du ain beltz ikusten”. “Zorrijonez, ez dago onelaco biguiraric erri ascotan, ta dagozanetan bere, ez etxerik gucienetan; leen ezagutu ditubeenac bere quendu ditubee”. “Amaituco al dira euscalerri garbijetan onelaco pecatubeen luzubac. Asco alegretan nas guichitubaz duazalaco” (Luis-ek). L. Akesolo, O. C. D., aip. art., 677-678.

(10) Aita L. Akesolok, (aip. artik.) dio egileak beste eskualdi bat eman ziola eta hirugarren edizio bat prestatu (aip. art., 677). Hitzez adierazi didanez, laburragoa da eta Derion omen dago. Hor, Markinako eskuizkribuen artean (egun Derioko АНЕВ-ВЕНА-н) dagoena *Juan ta Francisca...* aipatua da, 1816ko edizioa baino lehenagoko idazketa eta 1845ekoa baino laburragoa dena, hain zuzen ere. Baliteke, harrigarria litzatekeen arren, Aita L. Akesolok bere usteko hirugarren orraztaldia *Juan ta Francisca...*-rekin nahastea.

(11) “A los últimos años de su vida apareció la devoción de las Flores de mayo en honor de María, cuyo culto en esta nueva forma se estableció en el convento de las Monjas de la Merced de Marquina; y ¿qué hace el Cura Moguel? Comprendiendo que no todos los clérigos [.....] ordenando que la colección de las mismas, escrita de su puño y letra, esté siempre de manifiesto en la sacristía de dicho convento de la Merced, à fin de que hiciesen uso de ella los clérigos que lo tuvieran por conveniente”. *Mayatz illeraco Loreen Berbaldija*, 1885, Tolosa, E. Lopez.

Argitaratzeko asmo garbirik ezaz, cfr. L. Akesolo, O. C. D. “Juan Jose Mogel-en euskal-lanak”, *Euskera* XXVI (1981), 680. or.

tu horretan zen Ama Komendadore arreba M.ª Eustokia de la Soledad, eta Ildefonso de Meabe kapilau, 1849an bederen¹². Bertan gorde izan da osaba-iloben eskuizkribu mordo bat (egun *Archivo Histórico Eclesiástico de Vizcaya - Bizkaiko Eleiz-Histori Arkibua*-n, Derio).

Pizkunde garaian J. J. Mogelen obrak eta egilearen entzutea zabaldu egin ziren. Jaio zeneko lehen mendeurrenean, 1881ean, *Eguneroko lan on...* berrargitaratu zen, 5.000 aletako edizioa hurren urtean ahitu zelarik. *Baserritar jakintsuaren eskolia* ere, Arruek gipuzkeratuta agertu zen¹³. Eta *Mayatz illeraco Loreen Berbaldijac* lehen aldiz argitara eman zen 1885ean (gogora J. A. Mogelen *Peru Abarca* eta P. P. Astarloaren *Discursos filosóficos sobre la lengua primitiva* mende hasierako obrak ere garai hartan argitaratu zirela lehen aldiz). 1885eko azken honen hitzaurregilea, J. J. Mogelen bizi eta euskal lanez berri batzu ematerakoan —ez zehatz, ez dokumentaturik, ordea—, apaiz, sermolari, idazle eta politiko giza hartaz gora mintzo da¹⁴. Fr. J. A. Uriartek bere *Poesia Bascongada...* bilduman eta E. M. Azkuek *Parnasorako bidea* —semeak argitaratua— dakartzaten “Mogel eta Txaraka” bertsoetako “...Mogel/Santua lakoia” ere, seguraski, J. J. Mogel da¹⁵. Foruak galdu ondorengo giroa egokiagoa zen, nonbait, idazle honen liburuak irakurtzeko eta egilearen apaizgo eta jokabide politikoa beste ikuspegi batetik epaitzeko.

Bestalde, *Mayatz-illeraco berba-aldijac*-en hitzaurre horretan hitz lauuko (sermoiak adibidez) nahiz neurtuzko izkribuen ahazte eta galera deitoratzen da, bertso gile eta poeta bezala bikaina zela esanaz: “...y sabe Dios cuántos escritos suyos estarán en olvido, así en prosa como en verso, pues tuvo un numen poético poco común en su época”. Eta honek egiantza du. Izan ere *Egunoroco...* (1820) liburuaren azkenean “Lauco laburrac soñu zaléntzaco” datoz (7A 6B 7C 6B). *Basserritaar...*-en 2. edizioan ere (1845) zortzikoa erasten da. Gainera, Fr. J. A. Uriartek bere *Poesia bascongada...*-n

(12) Sor M.ª Eustokia de la Soledad y Mogel-ek 1803.9.32an egin zuen profesu. Ama Komendadore gisa agertzen da, adibidez, Udal kontuliburuetan: Arch. Municipal de Markina. *Libro de Cuentas C-3 (1790-1832)*. Xemeingoan ere bai. Ikus Arch. Municipal de Jemein, Caja C 18, 19, 20, 21, 22, 23 (azken honetan 1842. 10.24ean bere nebaren ordez ari da).

Ildefonso Ramon hau dela dirudi Fr. J. A. Uriarteren Berriatuko Meabe abade adiskidea, zeinen etxean gelditu behar izan bait zuen behin. Cfr. Ruiz de Larrinaga “Cartas del P. Uriarte al Principe L. L. Bonaparte”, *ASJU*, 1958, 434, 1867.12.3ko gutuna, 205 a.

(13) L. Akesolo, O. C. D., aip. art., *Euskera* XXVI, 1981.

Baserritar jakintsuaren eheco escola. Don Juan Jose Moguel, Marquiñaco apaizac Vizcain-eusqueran atera eta D. Gregorio Arruec Guipuzcoacora itzulia. Tolosa: P. Gurruchaga, 1878. (200 or., 13,5 zm.).

Beste bi edizio izan zituen XIX. mendeko Pizkunde garai honetan: *Baserritar jaquitunaren etzeko eskolia*. Barcelona: Lib. Religiosa, 1880 (477 or.). *Baserritar jaquitunaren eheco escola ateratzen dau bigarren aldiz ta gueigarri barrijacaz D. Juan Jose Moguel Marquinaco abadiac*. Bilbon: J. Elizalde, 1886 (453 or., 13 zm.).

Egunoroko-k beste edizio batzu ere izan zituen Pizkunde garaian. J. Bilbaok aipatuak honako hauek dira: Barcelona: Lib. Religiosa, 1878 (348 or., 13 zm.); Tolosa: Lopez, 1888 (523 or.); Barcelona: Lib. Religiosa, 1889 (351 or.).

(14) Adibide batzu: “Fue muy rico en ciencia y virtudes; pero pobre, muy pobre en bienes temporales. En su ministerio fue el cura más celoso del contorno...” “...cuando él menos pensaba y menos anhelaba, se viese sorprendido con el nombramiento de Diputado General del Señorío de Bizcaia en la guerra llamada de Carlos V: y no se diga con qué fidelidad, cordura y abnegación desempeñó su difícil cometido en tales tiempos.

Mas este valeroso atleta de [...] los intereses de Vizcaya, [...] fue desterrado de su Parroquia y de sus queridos feligreses, que no tuvieron lágrimas bastantes para llorar tamaña desgracia”. *Mayatz illeraco Loreen...*, “Al lector”.

(15) Hala oharrerazi zuen L. Akesolok, O. C. D., aip. art., 674.

(eskuizk., 115-123) J. J. Mogelen zenbait bildu zituen, batera datozenak, datatu gabe, ordea: "San Antonio Urquiolaacuarenac (D. J. J. Moguel)", "Beste batzuc beriac" "Billavidia"-n agertzen denez, hots "San Antonio Paduacuarenac" eta "Cristiñau on baten lanac (J. J. Moguel)", hots, *Basserritaar...*-en 2. edizioaren azkenean erantsiak¹⁶. Fr. J. A. Uriarteren lekukotasunaz bestalde, eta biltzaileek eginiko grafi aldaketatxo batzu gorabehera, euskara modu eta neurkeraz ere J. J. Mogelenak dirudite. Neurkerari dagokionez, lehen eta hirugarrena "zortzicua" deitzen duen moldean datoz, hots, 7A 6B 7C 6B 7D 6E 7F 6E. Bigarrena, aldiz, santuaren bederatziurren baterako egi-na, 10A (5/5, eten bat duela erdian) 8B 10C 8B moldean dator.

J. J. Mogelen obrak ez dirudi osaba J. Antonio edo bere adiskide Fr. Bartolomere-nak bezainbesteko interesik sortu duenik mende honetan. Dena dela, haren obra nagusia, *Basserritaar...*, egilearen denboran bi aldiz argitaratua eta beste hiru edizio izan zituen XIX. mendean, azken ehun urteotan lozorroan egon ondoren argitaratzeko saio ondikotz alferrik galdu bat izan du egunotan. Hizkuntzaren aldetik Juan Jose Mogel euskara ondo ezagutzen duen idazle jator eta baliotsua da (Fr. Juan Mateo Zabalak, adibidez, goraiatu zuen)¹⁷ eta ez litzateke harrigarri harekiko interesak berri-ro susperraldi bat ezagutzea.

Eskuizkribua eta lehen edizioa

Eskuizkribua orijinal autografoa: 360 or., 21x15. AHEV-BEHA, St.^a M.ª Xemein, Derio.

Eskuizkribuak ez dakar izenburu orokor bat. Egun bakoitzeko berbaldien buruan datorren forma ere zalantzakorra da, aldaki hauek ditu eta: *Maiatzeco/Maietzeco* (edo *Mayetzeco*), *Loreen/loren*, *eguneraco/eguneco*, *Berba* (edo *Berva...*)-*aldijaleracustaldija*. Gehien agertzen diren aldakiak kontutan izanik, honela izenda genezake obra hau: *Maiatzeco loreen egunetaraco berba-aldijac*.

Hona hemen lehen edizioan jarri zitzaion izenburua:

Mayatz-illeraco/Berba-aldijac./Marquinaco Arima-Zai/Juan Jose Moguel Jaunacl/bere azquen-urteetan/itzcribatubac./Biar dan/bai-emonagaz. Tolosan:/Eusebio Lopez-en mol-dizteguian./1885 garren urtean./ ([Prologo] — 256 [Aurqui-bidea], 21x15).

Argitaratzailearen hitzaurre bat dakar: "Prologo al Lector. Algunas Noticias bio-gráficas del Autor".

Liburuaren kanpoko azalean beste izenburu hau dator: *Mayatzeco Lorien Berba-aldija*.

1885eko edizioari buruz zenbait bibliografok eginiko okerra salatu du Aita L. Akesolok, bizkaieraz baino lehen gipuzkeraz atera zelako kontua, alegia¹⁸.

Maiatzeko Loreen debozioa urte haietan zabaltzen hasi zelarik atzerrian (ikus 1. egunerako Berbaldia, 1847), hileko egun bakoitzari berbaldi bana egokitu zion. Berbaldi batzutan urtea ageri da jarrita, horietatik gehienek 1747koa dute eta beste ba-

(16) Oraintsu argitaratu dute lehen aldiz J. Kortazar eta M. Billalabeitia-k, Bizkaiko Foru-Aldundia, 1987.

(17) "52. *Baserritar* (...) tiene muy buen bascuence. 53. *Egunoroco* (...) es superior en el bascuence al precedente y su colocación es mas airosa y conforme al gusto oriental de dicha lengua". *Noticia de las obras bascongas que han salido a luz despues de las que cuenta el P. Larramendi*, S. Sebastian: I. R. Baroja, 1848.

(18) "Liburu oni dagokiola, Vinson'ek Euskal-bibliografian naastea sortu du. Ez zigun esan, bada, bizkaieraz agertu baino lenago, gipuzkerazko edizio bat egin zala, edo *Izualdiak* izeneko bat, beintzat? Etxegaraik, Villasantek eta Jon Bilbaok ari siñistu diote eta aren okerra berritu". L. Akesolo, O. C. D., aip. art., 680.

tzuek 1846koa (adib., 23, 27 eta 29. egunerakoak). Gaia egun bakoitzari dagokionaren buruan agertzen da¹⁹.

Baliatu zituzten, dirudienez, egileak ere hori nahi bait zuen, berbaldiok. Adibidez, F. J. A. Uriartek hauetako batzu kopiatzen ditu (“Moguel ad pedem litterae”) bere Maiatzeko Loreetako sermoietarako, L. L. Bonaparte printzeari zuzendutako gutunean azaltzen denez (ASJU, 1954, 84. or.).

Tamalez, hutsez josita dago orain arteko edizio bakarra, Dodgsonen somatu eta Aita L. Akesolok garbi dioenez²⁰. Eta hasierako berbaldietan gutxiago dagoen arren, 8. ingurutik aurrera inprenta huts eta bestelakoez ezinago beterik dago, 13, 14, 15, 16. egunerakoetan, adibidez. Ezkuizkribuak, aldiz, huskeria apur batzutan lerratu arren, zer zuzendu gutti du. Hau dateke harrigarri, J. J. Mogel bezalako idazle trebatu baten azken obra izanik.

J. J. Mogelen eskuizkribu autografoa, originala, O letraz izendaruko dugu eta edizioa inprenta-tokiaren (Tolosa) hitz-hasierako letraz, hots, T. Ondoren hain egunetako berbaldia aipatzeko dagokion zenbakia jarriko dugu eta ondoan eguna, hitzaren hasierako letraz (e.). Jarraian orrialde-zenbakia eta gero lerroarena hitz-hasierako letraz: (1.). Orrialdeen zenbakiak jartzerakoan eskuizkribuari eta 1885eko edizioari dagozkienak jarriko ditugu. Eskuizkribuaren kasuan, orrialdeak zenbatu gabe eta berbaldi bakoitza solte edo bata bestetik berezita dagoenez gero, edo liburu gisa josi gabe, bakoitzari bere orrialde zenbakia jarriko diogu. Lehen lau berbaldietako —arduratsua inprimatuak— adibideak zehatzago bildu ditugu eta hortik aurrera kozkorrenak soilik.

Lehenengo eta behin argi dago 1885eko edizioa J. J. Mogelen eskuizkributik aterea dela. “Error coniunctivus” batzuek frogatzen dezakete hau:

04.e. 2 10.l. *guztic* (g. mesede) (=T29); 010.e.7 4.l. *Zorrotzu* (Z. instrumentubac) (=T83); 011.e. 7 18.l. *esquergaistoquenac* (=T92); 012.e. 4 10.l. *Curutse* (=T97); 014.e.

(19) 1. (ez dakar). 2. Arimaco salvacuaren gañian. 3. Arimiaren izate goratu, ta bere ezagueriaren ganian. 4. Como el cuerpo participara del Premio ó castigo de nuestras obras. 5. Lurreco Vicitziazen laburraunaren gañian. 6. Sobre los males del pecado mortal. 7. Sobre los castigos del pecado, particularmente de la ceguera espiritual. 8. Sobre los beneficios de la consideración de la Muerte. 9. Azquenengo Juicijoco egunaren gañian. 10. Sermon del Ynfierno. 11. Sobre el grande numero de los que se condenan. 12. Jangoicuaganaco esquer onaren gañian. 13. Escandalubaren gañian. 14. Mundubaren lotsa billdurreen gañian. 15. Ceruco Zorijontasunaren gañian. 16. Betico Zorijontasuneraco bide bacar bijeen gañian. 17. Sobre los motibos para la devocion à la Virgen. 18. Jangoicua goguan euqui-biarra, bere bidei jarraituteco. 19. Jangoicuari ta mundubari ecin jarraitutiaren gañian. 20. Penitencia gueroraco luzatutiaren gañian. 21. Sobre la confesion general. 22. Sobre la ingratitude de la comunion sacrilega. 23. De las inspiraciones y llamamientos de Dios al pecador. 24. Sobre el pecado venial y sus consecuencias. 25. Sobre las penas del Purgatorio. 26. Sobre la Soberbia. 27. Sobre la oracion. 28. Sobre los peligros de esta vida militante. 29. Sobre que todos los pecadores pueden salvarse con la gracia de Dios. 30. Ama Virginiaren Doloreen gañian. 31. Jangoicuaren graciai leijal erantzutiaren gañian.

Aita L. Akesoloren eritziz Maiatz hilerako berariz eginikorik gutxi dago: “Geienak badirudi Salbazioko gaietaz egifik zeuzkan beste itzaldi batzuetatik atera zituela, azkenean Ama Birjiñari zuzendutako otoiz bat erantsita. Argitaratu zituenak bazekien ori, eta ala adierazi zuen argitara baiño urte bete lenagotik, alegia, maiatzerakotzat egon arren, itzaldi aiek oiñarrizko kristau egia asko ikutzen zutela eta edozein alditako balio andikoak zirela”. L. Akesolo, O. C. D., aip. art., 680.

(20) “El tomo de Sermones del Mes de María publicado por E. Lopez hace años me parece en muchos puntos mal impreso. Dicen que el original obra en Markina. Sería útil de verificar el texto” diotso E. S. Dodgsonen R. M. Azkueri. 1899ko maiatzaren 20an igorritako postal batean. R. M. Azkueren gutundegian gordetzen da (Azkuie Biblioteka, Euskaltzaindia). “Zoritxarrez, akats eta uts askoz beterik atera zan liburua, eta badu utsen zerrenda bat erantsi bearra”. L. Akesolo, O. C. D., aip. art., 680.

10 3.l. *deutsuzuzanac* (=T118); 016.e. 4 8.l. *Pubicano* (Fariseo arruac... Pubicano humillduba) (=T129); 018.e. 8 25.l. *onatz* (o. edo pausubac) (=T149); 020.e. 3 20.l. *Jangoicugana* (=T160); 021.e. 6 14.l. *amoztzi* (a. urterañooco) (=T172); 023.e. 2 20. l. *meseric* (=T185); 024 6 17.l. *orduduco* (=T197); 024.e. 7 24. l. *ecerezat* (=T197); 025.e. 2 8.l. *gomuntagarri* (=T201); 025.e.7 14.l. *laburiteco* (=T205); 026.e. 5 19.l. *aguidu-reen* (=T212); 027.e. 8 13.l. *bitaartecotzac* (=T220); 028.e. 9 3-4.l. *araguijareen* (=T228); 030.e. 2 16.l. *viotzec* (=T239). Ez dakigu silaba lerratzte bat gertatu den ondoko honetan baina, badaezpada (fonetikarako datu bat izan bait daiteke), hobe dagoen dagoenean uztea, laburdura izan daitekeela adieraziaz.

08.e. 6 26.l. *etsita* (...mingocha izaniz eriotziaren gomuntia mundubagaz etsita vici danarentzat, dala beragaitic guztiz indartsuba etsigui...): T67 *etsiguita*.

Edizioak franko aldiz zenbait hitz iresten ditu, inoiz gehitu ere bai. Bereziki *edo*, *(e)ta*, *ez*, inoiz bata bestearen ordeztartzen direnak. Baita esaldi osoak ere. Hona hemen adibideak:

04.e. 9 18.l. *arima*, edo betico *Zorigaistoco*: T35 edo *zorigaistoco*; 06.e. 7 20.l. irabazteco guerra au, pecatu mortalian...: T52 irabazteco pecatu mortalian; 012.e. 3 29.l. ceintzubac eguiten ebeen: T96 ceintzubac ebeen; 013.e. 8 6.l. oh, cé testigantzaz: T108 oh, testigantzaz; 020.e. 7 zorigaistuan gueijeenez jazoten: T164 zorigaistuan jazoten; 021.e. 3 8-9.l. gueijago ta gueijago sendatuten: T170 gueijago sendatuten; 021.e. 3 16.l. dalaco señaliac ezagututen: T170 dalaco ezagututen; 021.e. 3 19.l. dala nai ta ezcua: T170 dala ezcua; 021.e. 7 21.l. ez ebeela euqui: T173 ez euqui; 023.e. 4 11.l. viotza guztiz Jesusgana: T187 viotza Jesusgana; 023.e. 10 1.l. zure icenera: T191 icenera; 024.e. 7 10.l. manchau ez daijeen: T197 manchau daijeen; 026.e. 2 13.l. arguijac (Espiritu guztiz eder a.): T209 — (ez dakar) (Espiritu guztiz eder); 026.e. 2 18.l. garvijacaz ta jantzi: T209 garvijacaz jantzi; 031.e. 6 15.l. entzun ceuben guraarijeen: T251 entzun guraarijeen; 027.e. 10 19.l. billatu biar doguna: T222 billatu doguna; 019.e. 4 21.l. vicitza labor: T152 bicitza betico labor; 012.e. 6 23.l. herederu edo Jaubeguei: T99 herederu ta Jaubeguei; 020.e. 9 25.l. bein edo gueijagotan: T167 bein edo gueijagotan; 012.e. 8 18.l. edo ez ete dau: T100 edo ete dau; 016.e. 7 14.l. utseguitiac, ta maitatu: T132 utseguitiac, maitatu; 017.e. 8 11.l. garvitasun ta Santidadeco: T141 garvitasun Santidadeco; 020.e. 3 30.l. aimbat lasterren: T161 aimbat ta lasterren; 031.e. 5 30.l. dei edo avisuba: T251 dei avisuba; 031 8 5.l. esango ez deutzeet: T253 esango deutzeet; 031 8 10.l. fede ta esperantziaren: T253-254 fede esperantziaren; 04.e. 7 28-29.l. madaricatubagua! Ez cñan ceu buru ta nagusija? Ez cñan zu nire...: T34 ///madaricatubagua — (ez dakar) Ez cñan zu nire...; 010.e. 3 17-18.l. ...deustazubee; baldin icaratuten bagara bere gomuntiaz? Erantzungo deustazubee, S. Agustin...: T80 deustazubee S. Agustin; 012.e. 9 13.l. Aratu ondo ceure conciencia, cé esquerrac emon deustazuban Jangoicuari ceure aldijan: T101 Aratu ondo — (ez dakar) ceure aldijan; 013.e. 6 virtuteco bidiari jarraituten eutsee[la] baña Cristinaubac Cristinaubei burla ta barre eguitia Jesusec eracutsi cituban bidei jarraituten: T106 birtuteco bidiari — (ez dakar) jarraituten; 015.e. 6 14-15.l. imiñten ditubeenacaz bera irabazteco, ta ba [...] imiñten ez ditubeenacaz, jaquific: T123 imiñten ditubeenacaz — (ez dakar) jaquific; 016.e. 5 16-17.l. Jangoico justicia bago, ta Ceruba bera ucatutia, eciñ izan leitialaco edertasan guztien toquija pecatubaren loija: T130 Jangoico justua — (ez dakar) pecatubaren loija; 017.e. 5 12-13.l. esaten cituban auquera onen bidez jarichi cituban ceruco: T135 esaten cituban — (ez dakar) ceruco; 017.e. 6 5.l. adisquidetasun deungueen baten catigaturic, edo beste interes deungaren: T139 adisquidetasun deungaren; 017.e. 8 24.l. orduban icusico dozu bere erruquitasunaren ugaritasuna. Orduban icusico dozu, celan: T141 orduban icusico dozu, celan; 018.e. (orrialde alboko autoreen aipamenak): T145 — (ez dakar); ///018.e. 8 6.l. aotic, ta entzun eutsazanian, Santu: T149 — (ez dakar); 021.e. 5 30.l. mandamentubetic, ta gorde ez diran Estadu, oficijo, edo Cargubeen obligacinoietatic Ecarri: T172 mandamentubetic, Ecarri; 021.e. 7 1-2.l. baño. Jangoicuac ez deusta escatuco bacochari bere duiña baño. Ez da ifios...: T173

baño. Ez da iños...; 021.e. 8 21.l. dozubee; ez dogulaco orain artian eguina gura dogun beste pecatu. Ez dogulaco orain artian maitatu: T174 dozubee; — (ez dakar) ez dogulaco orain artian maitatu; 022.e. 6 10.l. Comuninoia? Nic ez dot allaguifagoztar equi. Bai...: T180 Comuninoia? — (ez dakar) Bai...; 022.e. 6 11-12.l. Ez daquit celan arnasa bacochian gomuntau ta icara eguiten ez dozun: T180 Ez daquit — (ez dakar); 023.e. 4 28-29.l. Bere escuban eucazan castigu guztijac, ta orregaitic...: T187 ta orregaitic — (ez dakar); 024.e. 2 18.l. diranac, argaltasun edo arintasunez eguiten diranac baño: T113 diranac — (ez dakar), baño; 025.e. 4 16.l. metalac inos ez guztiz baña: T203 metalac — (ez dakar) baña; 025.e. 6 5.l. eguin guenduquezan baterico: T204 eguin — (ez dakar) baterico; 030.e. 9 1.l. barru jazoco jatzuna, areec: T245 barru, areec; 031.e. 3 19.l. gorrotuaren penitencija? Biurtu dozu ostuba ta deungaro irabacija? Batera: T248 gorrotuaren penitencija? — (ez dakar). Batera. 031.e. 7 20.l. bazagocee bere, biárreen dozubeena ez dozubeen icasi: T253 bazagocee bere, biárreen — (ez dakit) dozubeen icasi.

Hutsak ezin konta ahala ditugu bai inprentakoak bai oker irakurri, ulertu, edo ez ulertuarren, berariz zuzendu (?) edo bere modura jarri nahi izanagatik. Ez gara beroriez luzaz ariko eta oker batzu jarriko ditugu soilki, hitzen formari dagozkionak lehenik, aditzenari gero.

07.e. 8 22.l. eureen *gurazco*: T61 eureen guraaco; 08.e. 3 18-19.l. *bequijo*, *bequijoz* (lurreco gaucen baterico, edo besterico eraaspenac, loturic euracgana guizonaren viotza... Ez bequijo bada ichi euracgana ichaasten, edo urratu bequijoz locarrijac...): T64 bequijo, bequijoz; 09.e. 7 12.l. *jaqui* (jausiric daguana jaqui), 011.e. 9 22.l., 023.e. 9 8.l., 024.e. 7 7.l. *jaquiteco*, 024.e. 8 27.l. *jaquiric*: T75, jaqui, T94 jaiqui, T191 jaqui, T197 jaquiteco, T198 jaquiric; 09.e. 9 29.l. *deuscuzan* (mundubac ichutu bagaituz bere..., Jangoicuac orain opa deuscusan...): T77 daruazan (opa d.); 011.e. 9 13.l. *reguijac* (guizoneen teguijac): T93 leguijac; 013.e. 4 9.l. *Guraso* (G. ardurabagaco): T105 Gaurco; 013.e. 4 10.l. *batzaar*: T105 batzazar; 013.e. 7 17.l. *erico* (acijaren erico frutubac): T107 eraco; 015.e. 7 17.l. *nas* (luzatuco nas): T123 nai; 015.e. 9 19.l. *Egipciacaac*, *ara gu* (Cortona ta Egipciacaac, ara gu ...ibili-guiñanac): T125 Egio-ciacaaz, aragui; 017.e. 3 18.l. *Jagolia*: T136 Fagolia; 017.e. 5 25.l. *jaubegueitasuna*: T138 jaubeguitasuna (ceruco j.); 018.e. 4 8.l. *ecandu*: T143 ecendu; 019.e. 10 30.l. *codicijazco*, 04.e. 7 18.l. *codicijac*: T158 codijazco, T34 codijac; 022.e. 5 6.l. *eduban*: T179 eran; 023.e. 8 6.l. *uste* (guchien uste cendubanian): T190 urte; 023.e. 8 14.l. *igaruar*: T190 joaruac; 025.e. 2 11.l. *icaragarrijaguetan*: T201 icarajaguetan; 025.e. 3 4.l. *duineco*: T202 dueneco; 025.e. 3 18.l. *cezazcuac*, 031.e. 2 7.l. *cezazcua*: T202 celazcuac (c. dira), T247 celazcua; 025.e. 4 3.l. *ceñi* (c. aimbeste indar emoten deutsan): T207 ceñi; 025.e. 8 2.l. *erreetan* (ni onan erreetan ...naguån): T206 ///eureetan; 025.e. 8 10.l. *abeguija*: T206 abequija; 025.e. 8 14.l. *jarri*: T206 jarai; 027.e. 8 2.l. *beraganic* (izanic Jangoicuaren berbia aifñ ciurra, beraganic artu biar dogu...): T220 beragaitic; 027.e. 9 3.l. *eguindaco* (ondo erantzungo deuscu ondo eguindaco erregubetara): T221 eguiteco; 030.e. 8 7.l. *gueijac* (ez dirala iñorentzat bere alperrac... ta izango diran leguez beti betico esquer gueijac...): T244 gucijac; 030.e. 8 8.l. *oneraac* (eureen o. batu gura ditubeen pecatarijeentzat: T244 oneraaco; 031.e. 2 2.l. *duga dugacuac*: T248 dalacuac; 031 10 9.l. *bete beteco* (b. b. ezetza emoten): T255 beti betico; 031.e. 10 10.l. *leenaz ostian*: T256 lanaz ostian; 04.e. 8 8.l. *iguitu* (i. edo tentau): T34 igüitu; 012.e. 3 24.l. *utsez* (Jangoicuaren ontasun utsez): T96 ustez; 016.e. 4 3.l. *ustiaz* (erechitasun, edo on ustiaz): T129 utsiaz; 013.e. 3 24.l. *leguijee* (emon l. biri...): T104 leguijee; 013.e. 3 25.l. *ceñda* (aimbeste escandaluco pecatu ceñda...): T104 ceñbar; 05.e. 5 11.l. *jaso* (j. oi ditubee celo ta aserriac): T40 jazo; 07.e. 5 19.l. *etsiguiric* (Baquiac eguiñic pecatubacaz, etsiguiric bera gana...): T58 etsiric; 030.e. 3 9.l. *erallaric*: T240 ezallaric; 013.e. 13.l. *andijagaz*: T104 andijagoaz; 013.e. 3 22.l. *ascotara* (modu a.): T104 ascotzar; 013.e. 5 16.l. *adi* edo contuban vici: T106 aguz edo...; 015.e. 2 9.l. *assebete* (a. dala guizonaren viotza lürrian): T119 au bete; 016.e. 5 1.l. *juicijuar*: T129 justicijuar; 016.e. 9 29.l. *zorigaistocucacaz* (negar ez daizun alperric

eternidadian jaquiturijaco liburubac adierazoten dituban zorigaistocuacaz): T134 zorigaistocuagaz; 020.e. 8 14.l. *birao* (b. ta gaisqui esatiari): T165 biarco; 020.e. 8 31.l. *azquenic* (Asi zan azquenic lepora carguia jasoten...): T166 ezqueric; 020.e. 9 8.l. *nausturic* (oraiñ n. zagozana, sarri artu cenduzala gaztetan...): T166 nausturic; 022.e. 2 13-14.l. *odolezco*: T177 odolaco; ///022.e. 2 17.l. *esquintsarijei*: T177 jaquintsarijei; 022.e. 3 8.l. *berva gueija* (nire gaurco berva gueija): T178 berba bere gaija; 026.e. 9 22.l. *esquintsarijacaz*, 030.e. 2 13.l.: T215, 239 esquintzarijacaz; 022.e. 5 23.l. *guelditu* (g. nintzala... amodijuagaz): T180 galdetu; 022.e. 6 2.l. *guztien* (Jesu C.º g. Jueza): T180 guztia; 023.e. 3 27.l. *Cerubac ta lurra* (C. ta l. munduban igaroten diran gora beera ugarijacaz, artu biar ditugu bere deitzat...): T186 cerucoac ta lurrecoac; 023.e. 5 11.l. *urteteco* (Ytandu gura neusquijo... edocein pecatari... (vicitzaric negargarrijeenaren bildurra, ta urteteco guraarijac?): T188 orrelaco; 023.e. 5 18.l. *Cetan* (C. guelditu ciñan?): T188 celan; 023.e. 5 26.l. *esquergabetasun*: T188 esquerbatasun; 024.e. 2 15.l. *erru* (Guraso edo nausi bati guzur chicar bat esatiac erru andijagua dauca...): T113 erau; 024.3. 2 14.l. *berbaraco* (Gueijaren aldetic, berbaraco, Guraso...): T115 beragati; 024.e. 6 18.l. *laquetuten* (l. ditu Jangoicoac): T115 laquetate; 028.e. 4 23.l. *Alegria* (A. ciricatuten dabee alegria deungaro aituricora): T225 aleguiña (A... aituricara); 028.e. 4 25.l. *naigabetuba* (Alegria ciricatuten dabee...; triste edo naigabetuba...): T225 naibaguetuta; 029.e. 8 6.l. *erraztu* (parcatutia opa deuscula, ta ataraco bidia e., ta orregaitic bere guichi ete dericho norbaiti?): T236 erratuz; 018.e. 8 3.l., 019.e. 8 29.l., 018 8 29.l. Jangoicoac: T149, 156 Jongoicoac; 019.e. 8 21.l. *aguñidu bat* (Austen dabena Jangoicoaren a.b.): T156 aguñi bat; 025.e. 3 19.l. *oñaz* (o. edo penaac): T202 oñazu; 025.e. 4 4.l. *izugarrija* (Oh, susco Laba gorrija... Ceñi i. zarian!): T207 ugarija; 02.e. 6 15.l. *daracusubee* (arguiro d. bestera guizaaldi guztietaco jazoeraac...): T14 dirausubee; 02.e. 9 17.l. *berac* (Eracusten deuscu berac, iños aaztu biar ez guenduquezan, verba oneceaz...): T17 beraac; 06.e. 3 20.l. *jarren* (j. dá bere bene benetaco gorrotuan): T48 jausten da; 011.e. 3 8.l. *Eracusla*: T88 eracurla; 012.e. 5 4.l. *bardiña izango da beti*: T97 bardiñ da izango beti; 012.e. 6 11.l. *castigau* (gueure ezquergabetasuna c.): T98 catigau; 012.e. 8 7.l. /// *sinisturic* (s. oraindic biurtu deitequiala...): T100 sentiric; 012.e. 9 26.l. *instar* edo instantetic, 02.e. 8 4.l. ordu ta instar bacocho: T101 instar edo..., T16 initar; 013.e. 2 20.l. *bai* (b. edo prendia): T103 doai (d. edo p.); 019.e. 6 6.l. *icaragarrijaren* (Juicio icaragarrijaren larija): T154 icaragarrijetan; 019.e. 10 31.l. *nasai* (ibillera n.): T158 nai; 020.e. 4 22.l. *erabagui*: T161 irabaqui; 011.e. 9 17.l. *jaquituntzacuac* (nai gueijago, nai guichiago, nai jaquituntzacuac, nai religioso... balira bere): T92 jaquintzacuac; 017.e. 5 28.l. *urteteco* (indarric aurquituten urteteco egoeraric negargarrijeenic): T138 urteco; 04.e. 6 20.l. *guraari*: T33 guzaa; 04.e. 8 2.l. *ezagututeco*: T34 ezaguteco; 04.e. 8 22.l. *arimiarentzat*: T35 arimaentzat; 04.e. 9 10.l. *eguijazcua*: T35 equijazcua; 010.e. 3 14.l. *zubentzat* (Gura dozubee z. izatia ynfernuba, ezpalitz leguez?): T80 zucenac; 026.e. 9 9.l. *deutsaganagaz* (Allaguiña aaztuo gara... Allaguiña... zor d. ?): T214 deutsanagaz; 01.e. 5 20.l. *zaitcece*: T5 zaitcecz; 01.e. 6 4.l. *diñuan*: T5 diñoan; 02.e. 6 27.l. *esleidubacaz* (Yzango ete nas betico zorijoneco Aingueru ta arima esleidubacaz, ala...): T14 esleidubacan; 02.e. 7 7.l. *guztijac* (goituric arerijuen asmo guztijac): T15 guztijan; 04.e. 6 15.l. *nora nai eureen*: T33 nora naiena...; 04.e. 8 15.l. *araguizcua*: T34 eraquizcua; 027.e. 9 20.l. *edo ao utsez* (oracinoeric ez eguitia, edo ao utsez...): T222 edo utsez; 01.e. 8 19.l. *Ez oi deutzuz...*: T7 Al oi deutzuz; 011.e. 8 4.l. *burutu* (Aztertu ta burutu lurreco vicitziaren laburtasuna): T92 beguitu; 016.e. 5 9.l. *ceñi* (ichi euscun beste Sacramentu bat ceñi dan penitenciacua), 031.e. 9 4.l. *cein* (c. utseguin edo aldenduba vici zarian...): T130 ecñi, T254 ecin (e. utseguin).

Adizkietan:

012.e. 3 28.l. *eban* (Ez bacarric eguin eban guizona bere irudira... apaindu eban); T96 eban; 012.e. 8 21.l. *eusquegula*: T100 euscagula; 013.e. 4 2.l. *deutseezanac* (beste batzuc, icasi ta lagunei eracusten deutseezanac): T104 deutzazanac; 013.e. 8 1.l. *nori nai*: T108 naiz; 015.e. 9 27.l. *deutsubeena* (izanic J. bera icharon, deitu, ta gracia opa d.): T126 deutzubeenac; 015.e. 9 4.l. *eusquezunac* (Emon al eusquezunac berac zauzac

viciriac): T125 euscuzunac; 016.e. 2 11.l. *jacuzanac* (Vide bacar bi oneec dira bada Adanen jatorrijari guelditu Jacuzanac): T127 jacozanac; 016.e. 4 3.l. *daijala*: T129 dauzala; 016.e. 6 19.l. *euquiala*: T131 luquiala; 016.e. 9 28.l. *daizun* (beguira negar ez daizun alperric): T134 deizun; 018.e. 2 18.l. *badeuscubee* (Cerubac, lùrrac, ta gueure izatiac berac eracusten b.): T143 badeustubee; 018.e. 8.l. *nauczala*: T144 nauzala; 018.e. 4 3.l. *nei* (ichi n.): T145 nai, T164; 018.e. 4 6.l. *daijeen* (beraganic indarra artu d.): T145 naijeen; 018.e. 5 17.l. *daucazana*: T146 dauzcan; 019.e. 7 17.l. *eizozube* (jarraitu eizozube berari bacarric): T155 eizubee; 020.e. 5 25.l. *eutsunaren* (ceure bardin, oraindic ecer zor ez eutsunaren erantzueria): T162 eutsunenaren; 021.e. 5 11.l. *aterateco*: T172 ateraco; 024.e. 3 11.l. *eiguzuz* (Parcatu e. gueure zorrac): T194 eguizuz; 030.e. 4 9.l. *euacan* (e. auqueria): T241 eusan.

Batzutan harrigarri samarrak dirudite aldaketok (adib., *dirauscun*):

03.e. 8 1.l. *deutseezu* (Cer erantzungo deutseezu ...ordu icaragarrijari?): T25 deutzazubec; 05.e. 8 1.l. *deuscu* (gurasuac. Areequin ondo urtenic, jarraituten deuscu [Luciferrec] beti...): T43 deutsa; 011.e. 4.l. *guiñaijan* (Ez deuscu Jan-goicuac aguiñaduten Ceruba irabazteco, bere gracijagaz eguin ecin guiñaijan gauzaric...): T89 guiñaijan; 017.e. 6 7.l. *ezagutuco* (Noc ezagutuco ez dau...): T139 ezagutu; 017.e. 8 3.l. *salvau* (s. leite); T140 salbauco; 018.e. 5 22.l. *deuscuna* (David Erregue Santubac eracusten deuscuna): T146 deusana; 019.e. 5 3.l. *dogun* (...ceiñ esleiduten dogun...): T153 daigun; 020.e. 4 5.l. *deustazubee* (Aitu daizubeen arguiruago ceuben ...biar d.) T161 deutzazubee; 022.e. 6 4.l. *euquico* (cer euquico dozu cer erantzun?): T180 euqui; 024.e. 6 21.l. *dauqueenac* (Onelaco arima, ardura andi bat dauqueenac...): T197 dauqueena; 026.e. 2 19.l. *cirala* (Ezagutu biar eben, ez cirala eurac eureenez eguiñac...): T209 dirala; 012.e. 6 27.l. *neusquijuee*: T99 neusquijee; 030.e. 6 19.l. *ezagututen* (Cer diñozo? Ecet? Ezagututen dituzula...?): T243 ezagutuco; 011.e. 9 14.l. *dirauscu*, 017.e. 3 14.l. (Alan, dirauscu Sn Bernardoc), 018.e. 3 23.l., 019.e. 7 26.l., 028.e. 3: T93, 136, 144, 155, 224 dirauscun.

Latinezko esaldiei ere “zuzenketak” egitera ausartzen da 1885eko edizioa batzutan:

019.e. 5 1.l. *Dominis* (Nemo potest duobus Dominis servire): T153 Domino; 026.e. 7 24.l. *didicimus*: T213 discimus; 010.e. 9 19.l. *mecum eritis*: T85 meum; 010.e. 10 9.l. *luctum*: T86 lutum.

Berariz eginiko aldaketen artean erizpide garbiz eginikoak asko dira eta berauei buruz zehatzago iharduteko asmoa dugu, interesgarriak direlakoan, zenbait behintzat.

Ohargarri da eskuizkribuan gazteleraz datozen izenburuak argitaratzaileak euskara itzultzen dituela: 1, 4, 17, 19, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29. egunetakoak. Zenbaitetan, bukaeran, gazteleraz nahiz latinez datozenak kendu egiten dira, 6 eta 9. egunetakoak adibidez (ez ditugu jarriko, beharrezko ez delakoan).

Aitortu behar da 1885eko edizioak eskuizkribuko huts eta akats batzu zuzentzen edo hobetzen dituela, adibidez ortografian eta txistukariak irudikatzeko grafema edo digrafoen sailean:

05.e. 6 6.l. *zamiñtasunaz*: T41 *samiñtasunez* baina 022.e. 7 *zamiñtasuna*: (=T182); 09.e. 6 17.l. *itzaltzubac*; T75 *itzaltsubac*; 010.e. 3 16.l. *jatzi jatzi* (Descendant in infernum): T80 *jatsi jatsi*; 010.e. 3 17.l. *dirautzubeet*: T80 *dirautsubeet*; 028.e. 5 9.l. *deutzeet*: T225 *deutseet*.

Beste huts batzu, ordea, dauden bezala uzten ditu, eskuizkribuari atxikizalegia delako batzutan. Txistukarien sailean, adibidez:

014.e. 7 25.l. bagueuntzee: (=T116); 015.e. 5 8.l. osasuntzu (=T122); 022.e. 7 24.l. zamifitasuna (=T182).

Ezkuizkribuak eginiko lerraketa batzu ere zuzentzen ditu, letra nahiz silabenak:

01.e. 5 1.l. pecatari (Jangoicua bere aldetic emoten deutsa viciric ta centzunagaz gorde daben pecatari gracia ta leijal erantzunic emongo deutsaz barriac...): T4 *pecatarijari*; 01.e. 8 3.l. beraz (Ta orra, cegaitic pecatari asco billdurtu oi dituban penitencijaren icenac beraz...): T7 *berac*; 02.e. 5 9.l. juacunac (eguija oneec...j.): T12 *juacunac*; 02.e. 8 32.l. bestia (Batzuc ondo euquijac, bestia escaalaac): T17 *bestiac*; 015.e. 9 8.l. ceuretzac: T125 *ceuretzac*; 022.e. 6 19.l. zalla (Cristinaubac equijan zalla onguilla guztien onguilla ta gure Salvaguillia): T181 *zala*; 024.e. 4 6.l. guztic (?) (Pecatu mortalac galduten dau guztic gracia...): T194 *guztiz*; 028.e. 2 19.l. arrigarriac (al baño a.); T223 *arrigarrijagoac* (al baño a.); 028.e. 4 17.l. aurquiten: T225 *aurquituten*.

Grafien sailean aldaketa batzu sistematikoak dira: <v>ren ordez , Y- hasiera-koaren ordez I- (idazlan inprimatuetan erabili ohi zenez), eta latin eta gazteleratiko hitzetako <h>ren ezabaketa, baita azentuarena (bokal bituen ordezkoarena, adibidez). Gainera ia *ss* guztiak *s* bihurtzen ditu, nahaspidea sortuaz.

Eskuizkribuan <v>-z idatzi ohi diren hitzak -z idatuta agertzen dira edizioan. Hola —eta ehundaka—, *bibotz*, *bici*, *bicitz*, *berba* (eskuizkribuan usuenik *berva*, adib. 01.e. 5 13, 20.l.). Alferreko litzateke hauen adibideak jartzea. Beste hitz batzu ere bai, euskal jatorrizko nahiz gazteleratiko. Lehendabizikoen artean:

01.e. 5 19.l. *garvitu*, 03.e. 9 3.l. *garvitzeric*: T4 *garbitu*, T26 *garbitzeric*; 03.e. 3 12.l. *vitzucor*: T20 *bitzucor*; 03.e. 9 26.l. *vide*: T27 *bide*.

Gazteleratikoaren artean:

01.e. 2 22.l. *salvacinoeco*: T2 *salbacinoeco*; 01.e. 4 25.l. *devocinoe*: T4 *debocinoe*; 01.e. 4 26.l. *Virginiaren*: T4 *Birginiaren*; 01.e. 5 2.l. *salveetaco*, 6 9.l. *salvaucor*: T4 *salbeetaco*, *salbaucor*; 02.e. 2 9.l. *victorija*: T9 *bictorija*; 03.e. 4 14.l. *valijua*, 03.e. 5 5-6.l. *valijotacuac*, 9.l. *valijo*: T21 *balijua*, T22 *balijotacuac*, T22 *balijo*; 04.e. 6 1.l. *valore*: T32 *balore*; 031.e. 8 4.l. *conversinoeric*: T253 *conbersinoeric*; 09.e. 21.l. *ventana*: T77 *bentana*.

Izan ere , garai hartako eztabaida ortografikoetan leit-motiv bihurtua, nagusi zen orduko.

Eskuizkribuko Y- i letra nagusiz, puntu ondokoa edo hitz hasierakoa) I- bilakazten da edizioan, idazlan inprimatuetan aspalditik normala zenez.

Eskuizkribuko <h> ere —latin edo gazteleratiko hitzetakoa— kendu egiten da 1885eko edizioan:

02.e. 7 31.l. *berederu*: T16 *erederu*; 05.e. 2 25.l. *Historija*, 07.e. 9 7.l. *historijeetan*: T38 *historija*, T61 *istorijeetan*; 023.e. 5 22.l. *humillduric*, 024.e. 6 23.l. *humilldubago*, 026.e. 9 18-23.l. *humilltasunac*, 23.l. *Humildu*, 027.e. 6 11.l. *Humillduten*: T188 *umillduric*, T197 *umilldubago*, T215 *umilltasunac*, *umildu*, T219 *umillduten*; 027.e. 5 18.l. *honrra*, 9 26.l. *honrra*: T212 *onra*, T215 *onrra*; 031.e. 8 4.l. *berege*: T253 *ereje*.

Bokal bituen ordez kontraziozko azentua datorrenean kendu egiten du:

02.e. 9 26.l. *arriscubèn*: T18 *arriscuben*; 03.e. 4 4.l. *aztu*: T21 *aztu*; 04.e. 8 3.l., 06.e. 7 27.l. *chàrrari*: T34 *charrari*; 07.e. 3 27.l. *jaoqueezanac*, 28.l. *jaoquèzanac*:

T57(2) jaoquezanac; 07.e. 4 5.l. ditubèneen: T57 ditubeneen; 011.e. 2 12.l. leijuèn: T87; 018.e. 7 29.l. arimàc: T148 arimac; 01.e. 1 11.l. lùrrian: T1 lurrian; 01.e. 7 11.l. lùrreco: T6 lurreco; 02.e. 6 22.l. lùrreco (*vs* 28.l. lurreco): T14 lurreco; 09.e. 6 15.l. lùrraren (*vs* 5 6.l. lurreco (=T73): T75 lurraren; 09.e. 5 16.l. lùrrari: T74 lurrari.

Ezkuizkribuan datozen bestelako azentuak ere kentzen dira (*dá, dán, dirá, ló, sú, cé...*). Lehendabizikoa, hots, *dá*-ren azentugabetzea dugu usuenik agertzen den alda-keta, *ló*-rena ere maiz gertatzen delarik. Hona hemen adibide batzu:

03.e. 5 22.l. Ez *dirá*, 011.e. 2 23.l. *ez dirá*: T22 Ez dira, T87 ez dira; 02.e. 7 8.l. *ló* (cembat l.), 28.e. 3 16.l.: T15, 224 lo; 01.e. 1 15-16.l. *cé* (aiñ...c.), 04.e. 7 10.l. *Cé* (*Cé* amodijo): T1 ce, T33 Ce (*C.* amodijo); 012.e. 2 7.l. ònei: T15 onei.

J. J. Mogelek *ss* erabili ohi du /s/ edo /ʃ/ txetxekaria (*ai, ei, oi* diptongo edo *i* bokale ondoren) nahiz *ss* bitua, hots, /s/-ren aldakia (*a, e, o, u* bokaleen ondoren) irudikatzeke. 1885.eko argitaratzaileek txetxekaria idazteko garai hartan erabili ohi ziren grafien artean (i)ʃ hautatu eta zuzen egokitu zuen anitz hitzetan. (i)ʃ grafia J. I. Aranak, S. J., bultzatu zuen batez ere. Zenbait adibide:

01.e. 2 9.l. *goiss*: T1 *goiʃ*; 01.e. 3 17.l. *Eleissa*: T2 *Eleisa vs* T219 eleisan; 01.e. 6 20.l. *orisse*: T6 *orise*; 01.e. 7 19.l. *issiotuten*: T6 *iʃiotuten*; 01.e. 9 1.l. *gueisso*: T8 *Guei-fo*; 026.el 3 20.l. *assiatuco*: T210 *asiatuco*; 011.e. 5 25.l. *Eleissa*, 013.e. 3 *Eleissiaren*, 013.e. 5 20-21.l. *Eleissquizunetara*: T90 *Eleiʃia*, T104 *Eleisaren*, T106 *Eleisquizunetara*.

Eta, agian, ondoko beste biotan ere bai:

02.e. 3 16.l. *yspillu*: T10 *iʃpillu*; 02.e. 4 1.l. *arriscubetan*: T11 *arriʃcubetan*.

Baina /s/ edo /ʃ/ txetxekaririk ez dagoen hitzetarako ere, hots, *a, e, o, u*-ren ondoren, edizioak ʃ erabili ohi du, hitz horietako batzu <s> bakarraz ere idazten direla. Eta, beraz argitaratzaileak eskuizkribuko ia *ss* guztiak ʃ bihurtzean, oker ebakitzeko edo irakurtzeko bidean jartzen gaitu:

01.e. 2 17.l. *sassijar*: T2 *sasijar*; 025.e. 5 18.l. *bassuan*: T204 *baʃuan*; 01.e. 8 10.l. *bassamorturic*, 09.e. 8 9.l. *bassamortuco*: T7 *baʃamorturic*, T76 *basamortuco*; 02.e. 2 3, 6.l. *esesten*, *esetsi*: T9 *eʃesten*, *eʃetsijei*, T135 *eʃetsico*, T174, 223 *eʃetsi* baina 02.e. 9 2.l. *esetsi*: T17 *esetsi*; 03.e. 9 15.l. *gosse*, 010.e. 7 14.l. *gossia* (Chacurraren g.): T26 *goʃe*, T83 *goʃia*; 04.e. 9 11.l. *ussain*, 027.e. 6 23.l. *ussaiña*: T35 *uʃain*, T219 *usaiña*; 07.e. 5 2.l. *asserratubac*, 09.e. 3 8.l. *asserreco*, 26.l. *asserre*, 09.e. 4 25.l. *asserre*, 09.e. 6 3.l. *asserre*: T58 *aʃerratubac vs* T62 *aserrez*, *aserria*, T72 *aserreco*, *aserre*, T73, 74 *aserre*, T82 *aserrezco*; 08.e. 8 28.l. *mingostasumac*: T69 *mingostasunac*; 011.e. 5 21.l. *assesinoe*, 028.e. 8 15.l. *essesioe*: T90 *eʃesinoe*, T227 *eʃesioe* baina 09.e. 5 19.l. *essesinoeric*: T74 *essesinoeric*; 012.e. 8. 22.l. *ossagarriric*: T100 *oʃagarriric*, T121 *oʃotuco*, oso baina 02.e. 2 15.l. *ossuac*, 031.e. 9 17.l.: T9 *osuac*, T225 *oʃagarrijac*; 014.e. 5 3.l. *amessic*: T113 *ameʃic*; 020.e. 3 5.l. *asse* (a.ta guraarijac beteetaco): T160 *aʃe* baina 02.e. 7 17.l. *asseco*: T15 *aseco*; 024.e. 8 10.l. *assiric*: T198 *aʃiric*; 026.e. 3 7.l. *assieria*: T210 *aʃieria*; 013.e. 6 19.l. *guissaco*: T106 *guiʃaco*.

Joera batzu ere nabari dira: bokal bituak ezabatzekeoa, baita kontsonante talde kultistak (*examiñau, doctriña*), edo <ze> (bokal artekoa) <ce> bihurtzekeoa, adibidez.

Bokal bituak ezabatzen edo bakartzen ditu usu 1885eko edizioak. Adibide batzu:

01.e. 7 10.l. *muetaac*: T6 *muetac*; 01.e. 7 16.l. *penitenciajac*: T6 *penitencijac*, baina 012.e. 8 14.l. *concienciajac* (=T100 *concienciajac*); 01.e. 1 14.l. *bidaunetara*: T1 *bidaunetara*; 02.e. 8 32.l. *eureen*: T17 *euren*; 02.e. 9.2.l. *citubeen*: T17 *cituben*; 03.e. 5

24.l. *mundutaarreen*: T23 mundutarreen; 03.e. 9 1.l. *chaarragas* (baita 04.e. 8 2.l. *chaarra*), 011.e. 9 16.l. *chaarra*: T26 charragaz, T34 charra, T93 charra; 04.e. 8 5.l. *guraarijac*, 04.e. 9 16.l. *guraari*: T34 gurarijac, T35 gurari; 04.e. 8 25.l., 016.e. 5 15.l. *litzaate*: T35, 130 litzate; 027.e. 5 8.l. *Aasaba*: T218 Asaba; 05.e. 7 7.l., 10.l. *eguiija*: T42 eguija; 07.e. 5 12.l. *borreetan*: T58 borretan; 07.e. 6 10.l. *daucazubeenac*: T59 dauczubeenac; 09.e. 5 28.l. *illdacueen*: T74 illdacuen; 010.e. 4 20.l. *laburrenera*: T81 laburrenera; 010.e. 10 17.l. *locaarri*, 029.e. *locaarrijac* (?), 020.l. *bitaartetetasun*, 011.e. 9 23.l. *bitaartetetasunagaz*, 28.l. *bitaartez*, 016.e. 5 19.l. *bitaartetetasuna*, 029.e. 5 13.l. *bitaartez*: T86 locarri, T238 locarrijac(?), bitartetasun, T94 bitartetasunagaz, bitartez, T138 bitartetasuna; 012.e. 2 22.l. *guztieten*: T95 guztien; 012.e. 3 17.l. *eureen*: T96 euren; 012.e. 9 18.l. *gauzareen* (g. bat): T101 gauzaren, baina 013.e. 4 12.l. *guisaaan*, 013.e. 6 25.l. *laarreguiric*: (=T105 guisaaan, ta guisaaan, T107 laarreguiric), *vs* 016.e. 5 2.l. *viotzetan* (euren v.), 015.e. 2 15.l. *viotzetan*: T138, 119 *biotzeetan*; 013.e. 7 20.l. *orreec* (aci o.): T107 orrec; 014.e. 5 5.l. *mundutaarren*, 014.e. 5 16.l.: T114 Mundutarreen, mundutaar, *vs* 014.e. 8 21.l. *lelengo*, 031.e. 7 30.l. *azqueneengo*: T8 lelengo, T53 azqueneengo.

Eskuizkribuko <ze> batzu <ce> bihurtzen dira edizioan, inoiz alderantziz bada ere.

02.e. 8 2.l. *gauzeetan*: T16 gauceetan; 019.e. 4 9.l. *izenagaz*: T152 icenagaz; 027.e. 8 17.l. *ezetza*: T221 ecetza; 028.e. 9 3.l. *artezzeraco*: T228 arteceraco; 04.e. 8 1.l. *zucendw*: T34 zezendu; 011.e. 7 2.l. *pozez*: T91 pocez; 014.e. 7 17.l. *Ezin*: T123 Ecin; 020.e. 5 5.l. *ez eijozubee*: T162 eceijozubee; 030.e. 7 1.l. *ezegez*: T243 ecegaz.

Grafia kultistak ezabatzeko joera dago:

04.e. 6 6.l. *examiñau*: T32 esamiñau; 021.e. 5 24.l. *examiñia*, 26.l. *examiña* au, 28.l. *examiña*, 6 13.l. *examiña*: T172 esamiñia, esamiña au, esamiña (3 ald.); 028.e. 3 20.l. *doctriña*: T224 dotriña; 031.e. 8 25.l. *doctriñeen*: T254 dotriñeen.

Konstantzia edo joerarik gabeko aldaketak ugari dira. Orijinaleko grafia zalantzakorren kasuan (*ff/p*, *-in/-iñ-...*) edizioak bere modura aldatzen ditu frankotan. Elkar-keta-bereizketa eta puntuazio zeinuetan ere badira aldaketak.

J. J. Mogelen grafia zalantzakorren kasuan edizioak ez ditu beti dauden moduan jasotzen. Adibidez, <f>:

02.e. 8 27.l. *compesore*: T17 confesore; 02.e. 2 14.l. *Confesinoe*: T169 Compesinoe, baina 021 2 15.l. *Confesinoien* (=T169 Confesinoe); 021.e. 4 19.l. *Confesinoera*: T171 Compesinoera, baina 021.e. 5 1.l. *compesètaco*, 10.l. *Compesoria* (=T171 compesetaco, T172 Compesoria); 021.e. 6 20.l. *Compesore*: T173 Confesore, baina 021.e. 7 17.l., 21.e. 8 2.l. *Confesinoe* (=T173, T174); 022.e. 3 *compesinoe*: T176 confesinoe; 02.e. 6 28.l. *Luciper*: T14 Lucifer, baina 020.e. 2 10 *Luciferri*, 21.l. *Lucifer*, 19.l. *Luciferren*, 3 24.l. *Luciferrec* (=T159, T160); 020.e. 2 22.l. *Ynfernura* (=T160).

Halaber, *i* ondoko /n/ /l/ fonemak irudikatzen eskuizkribuak erabili ohi dituen grafia palatalak edo gabeak ez ditu edizioak han dauden bezal-bezala jasotzen ez eta erregulariki batera edo bestera idazten ere. Batzutan eskuizkribuko gabeak 1885.ekoan palataldurik datoz:

02.e. 6 29.l. *arintasunagaz*: T14 arintasunagaz; 02.e. 7 24.l. *tentaciñoiac*: T15 tentacinoiac; 02.e. 8 3.l. *eguiñ*: T16 eguin; 02.e. 8 18.l. *oraiñdic*: T16 oraindic; 02.e. 8 25.l. *tentacinoe*: T17 tentaciño; 02.e. 8 31.l. *aguñitarijac*: T17 aguintarijac; 02.e. 9 12.l. *imiñten*: T17 iminten; 02.e. 9 13.l. *atseguñgarri*: T17 atseguingarri; 04.e. 5 4-9.l. *eguin*: T32 eguiñ; 04.e. 5 6.l. *ecin*: T32 eciñ; 08.e. 7 23.l. *billdur*: T68 bildur, baina 022.e. 9 17.l. *billdur*: T183 bildur.

Ondoren, adibide guttiko edo noizean behin gertatzen diren aldaketatxo batzu jarriko ditugu. Bokalen sailean, harrigarri bada ere, *-ea*, *-oa* batzu agertzen dira 1885ekoan:

012.e. 0 19.l. *luurrian*: T101 lurrean; 017.e. 8 4.l. *aurrian*: T140 aurean; 020.e. 6 17.l. *artian*: T163 artean; 021.e. 3 14.l. *eguitia*: T170 eguitea; 04.e. 7 17.l. *zorigaistocua*: T34 zorigaistocoa; 09.e. 8 8.l. *Arieriuac*: T76 Arierioac; 031.e. 2 15.l. *Betacuaren*: T247 Beticoaren; 014.e. 4 5.l. *viotzian*: T113 biotzean.

Bestalde, eskuizkribuko *iya* apurrak *ija* bilakatzen dira 1885eko edizioan, erregulartasun bat bilatuaz, antza:

05.e. 7 27.l. *eguiya*: T43 eguija, baina 05.e. 7 28.l. *eguiyaren* (=T43); 05.e. 7 7.l. *eguiija*: T42 eguija.

Inoiz orijinalako *nas*, *iños*, 1885eko edizioan *naz*, *iñoz* bihurtzen da:

02.e. 5 12.l. *nas*, *nasana*, *nasan*, 14.l. *nasan*: T13 naz, nazana (2 ald.), nazan, nazana; 02.e. 6 27, 29.l. *nas*: T14 naz, baina 021.e. 6 23.l. *nas* (=T173); 021.e. 8 18, 27.l. *nas* (=T174 (2)); 02.e. 8 16.l., 02.e. 9 6.l. *iños*: T16, 17 iñoz, baina 05.e. 3 8.l. *iños*, *inos* (=T38); 013.e. 7 1.l. *nos* (=T107).

Elkarketa-bereizketa eta puntuazio zeinuetan ere badago aldea. 1885.eko edizioan elkartu egiten dira eskuizkribuan bereizirik zetozen *gaitic*, *bait(ec)*, *al*, *ecin* eta beste batzu:

01.e. 3 6.l. *premiñaac gaitic*: T2 *premiñaacgaitic*; 01.e. 3 10.l. *diranac gaitic*: T2 *diranacgaitic*; 01.e. 3 22.l., 4 24.l. *nor baitec*: T2,4 *norbaitec*; 01.e. 6 17.l. *ori gaitic*: T5 *origaitic*; 01.e. 5 21.l. *ecin ezaldu*: T4 *ecineztaldu*; 04.e. 3 5.l. *al dituban*, 027.e. 8 3.l. *al bait onduen*: T30 *aldituban*, T220 *albait* (a. *onduen*); 02.e. 3 4.l. *uts eguiñic*: T10 *utseguñic*; 03.e. 6.l. *eguite arren*: T *eguitearren*; 04.e. *al dituban*: T *aldituban*.

1885.eko edizioan gidoia erabili ohi da eskuizkribuan aldiz loturik baina maiz banaturik datozen hitz edo hizkien arteko harremana adierazteko:

01.e. 2 8.l. *Ybar Celaijac*: T1 *ibar-celaijac*; 01.e. 3 25.l. *entzute arren*, 01.e. 6 14.l. *luzatutearren*: T3 *entzute-arren*, T5 *luzatute-arren*, baina 02.e. 6 33.l. *irabazte arren*: T15 *irabaztearren*; 02.e. 5 28.l. *ardurabaguetu*, 02.e. 8 12.l. *amaibagaco*, 03.e. 5 4.l. *amai baguia*: T13 *ardura-baguetu*, T16 *Amai-bagaco*, T22 *amai-bagua*; 02.e. 6 28. l. *ariñ ariñga*: T14 *ariñ-aringa*; 01.e. 3 24.l. *ibillguraz*: T3 *ibill-guraz*.

Galde eta harridura zeinuak, eskuizkribuan bukaeran soilik agertzen direnak, 1885eko edizioak hasieran ere jartzen ditu. Edizio honek dieresia erabiltzen du nahasketarik gabe irakur dadin, ordurako *ge*, *gi* eta *gue*, *gui* bereizten ziren arren:

03.e. 2 18.l. *ezagueraz*: T19 *ezagüeraz*; 03.e. 7 11.l. *guenian*: T24 *güenian*; 03.e. 6 16.l. *goratubaguetara* (más elevados): T23 *goratubagüetara*.

Azken kasu honetan, adibidez, eskuizkribukoa bestera ere irakur daitekeen arren, zentzuz ulertzen da. Dieresiak, hala ere, lehen begi kolpez bereizi eragiten du.

Bidenabar, badira <gi> apur batzu ere 1885ekoan. Adibidez: 013.e. 3 17.l. *eguitia*: T104 *egitia*; 018.e. 3 9.l. *Eguijaz*: T144 *egijaz*.

1885eko edizioak eskuizkribuko parentesiak kentzen ditu:

02.e. 4 10.l. (aldenduteraric): T11 aldenduteraric; 02.e. 5 18.l. bide (garvijetan): T13 bide garbijetan; 02.e. 6 24.l. ¿Celan, bada, vici (guiñaindez) arduraric...: T14 vici guiñaindez.

Eskuizkribuan letra nagusiz agertzen diren hitz asko 1885eko edizioan txikiz agertzen dira (banaka batzu, ordea, alderantziz). Adibidez:

01.e. 1 8.l. Ybar Celaijac: T1 ibar-celaijac; 05.e. 9 19.l. Gaztelara (Bata dua...G.): T44 gaztelara; 02.e. 6 28.l. Demonio: T14 demonio; 02.e. 7 29.l. Cerubetaco Erreñuba: T16 cerubetaco erreñuba; 03.e. 3 26.l. eguilla: T21 Eguille.

Argitaratzaileak eskuizkribuko grafiok, gehienbat, garaiko usadioan nagusi diren netara egokitu nahi dituela dirudi.

Morfologia arloan, zuzendu asmoz okertu egiten du edizioak askotan, deklinabide kasu, erakusle, aditz forma eta abarretan. Beharrezkoak ez diren zuzenketa batzu ere egiten ditu 1885eko edizioak.

Hona hemen morfologia arloko huts zenbait:

02.e. 6 32.l. *nequeri* (ez oi jaco ardura ta nequeri parcaruten): T15 nequeei; 020.e. 9 26.l. *batzubetic*: T167 batzubetic; 024.e. 8 29.l. *mortaletic*: T198 mortaletic; 031.e. 4 22.l. *Martiriren*: T250 Martiren; 02.e. 7 19.l. *jaguico diran bestiaz gañetic*: T15 jaguico ete diran bestiaz gañetic; 02.e. 7 29.l. *guztiaz gañetic*: T16 guztien gañetic; 011.e. 2 28.l., 011.e. 6 18.l. *Ynfernuraco*: T88,91 infernuco; 07.e. 5 19.l. *eureen*: T58 ceureen; 011.e. 2 28.l. *guc* (Ez dira, ez guc imiñi ta icentaubac Ceru ez ynfernuraco bidia): T85 gueuc; 013.e. 4 17.l. *bere* (...nor beraren arimia pecatubagaz ezaindu ta galduria guichi balitz leguez, bestei bere pecatubaren lica gaistua iratsita galduten dabilzanac): T105 beren; 014.e. 8 17.l. *gueure*: T117 guere; 025.e. 9 18.l. *areec*: T207 arrec.

Mugagabe kasu batzuetan artikulua erasten du edizioak, gaizki. *Bidei* zalantzagarria izan daiteke baina hola erabiltzen du J. J. Moglek, baita, behin baino gehiagotan sermoietan ere, eta hobe dagoen dagoenean uztea.

028.e. 5 18.l. *arimaacaz*: T225 arimiaacaz; 031.e. 4 19.l. *ibillera* (ibillera nasai batzubei): T249 ibillera; 027.e. 5 25.l. *Emolla*: T219 Emollia; 018.e. 5 10.l. *bidei* (bere providencijaren videi), 019.e. 6 11.l. (Jangoiaren(sic) bidei jarraitu deutsean bat), 021.e. 9 (...pecatu ta pecatuco bidei ichita vicitza barri bat artuteco goguagaz Confesinoe generalac eguiten ditubeenac), 023.e. 7 26.l. (pecatu ta pecatuco bidei ichi ta vicitza onari jarraicuenac), 016.e. 9 7.l. *bidei* (pecatuco b.), 018.e. 6 11.l. *bidei*; T146, 154, 175, 190, 133, 154 bidiei; 08.e. 7 26.l. *icaslei* (S. Bernardoc bere icaslei esan oi eutseena): T68 icaslai.

Beharrezkoak ez diren zuzenketa batzu ere egiten ditu 1885eko edizioak.

04.e. 8 13.l. *cenduban*: T34 cenduzan; 04.e. 9 8.l. *deuscu* (Ez deuscu galerazoten... jana): T35 deuscu; 017.e. 3 11.l. *bitaartetasun*, 017 8 7.l. *bitaartetasunian*: T136 bitartecotasuna, T141 bitartecotasunian; 019.e. 10 29.l. *catigaturic* (c. zauqueezan...): T158 Catiguric; 022.e. 6 23.l. *ezpeebeen*: T181 ezpaebien; 022.e. 8 *edocetava*: T182 edo certara; 026.e. 2 8.l. *goituten*: T209 goratuten; 026.e. 3 7.l. *jatorrija*: T210 sortzea; 026.e. 7 4.l. *daquijee* (¿Ete daquijee edola bere Seneca Filosoaren erechija...): T213 daquijee; 027.e. 5 4.l. *cinuan*: T218 diño; 029.e. 3 14.l. *Jaungoico*: T230 Jangoico; 029.e. 4 19.l. *ebeelaco*, 029.e. 5 9.l. *ebeelaco*: T233 dabelaco, T234 dabeelaco; 029.e. 7 9.l. *vici biarco badaw*: T235 bici biarco bada; 030.e. 9 12-13.l. *dirausun*: T245 dirausun; 031.e. 10 14.l. *emoteco* (Noc deutsa emoteco nire burubari...): T256 emongo.

Usu egiten da ondoko aldaketa hau:

06.e. 6 28.l. *guzzioentzat*: T51 guztiontzat; 026.e. 4 6.l. *guztioen* (g. gurasuen): T211 guztien; 031.e. 8 18.l. *guztioen*: T253 guztien.

Hitzen formari dagokionez, jarorrhizkoa aldatu eta gipuzkera kutsuko jantzi az agertzen dira asko eta asko.

01.e. 4 3.l. *au gaitic*: T3 onegaitic; 027.e. 4 2, 16.l. *orregaitic*: T218 orregatic; 02.e. 5 14.l. *neure* (ez daquit, galduric neure aleguñic ezaz...): T13 nere (n. aleguñic...); 04.e. 2 24.l. *obato*: T30 obeto; 04.e. 9 23.l. *osaro*: T36 osoro; 07.e. 10 9.l. *biguna*: T62 biguña; 012.e. 8 6.l. *Cristinau*: T100 Cristau; 013.e. 4 1.l. *Ypuin*: T104 Ipu; 013.e. 4 18.l. *saltzalla*: T105 saltzalle; 013.e. 9 5.l. *galtzalla*: T109 galtzalle; 03.e. 3 26.l. *Eguilla*: T21 Eguille; 013.e. 7 14.l. *miyñagaz*, 02.e. 9 13.l. *miyñian*: T107 miñgañagaz, T17 mingañian; 021.e. 4 21.l. *tratulari*: T171 tratolari; 027.e. 6 20.l. *aurqitu*: T219 arqitu; 027.e. 10 22.l. *guganutz*: T222 guganuntz; 022.e. 9 9.l. *Comuninoe* (behin baino gehiagotan): T183 Comunioe; 03.e. 3 14.l. *oscola*: T20 coscola; 03.e. 8 14.l. *Yrargui*: T25 illargui; 04.e. 7 14.l. *arimiarena*: T34 arimarena; 04.e. 8 5.l. *cirana* (cenquijan... cirana): T34 cirala; 020.e. 4 8.l. *ciñana* (Eguija da... jausi ciñana?): T161 ciñala; 07.e. 5 8.l. *erabaguijetan*: T58 erabaguijetan; 018.e. 5 27.l. *bagara*: T146 baguera; 027.e. 5 5, 12.l. *etzutia*, *etzuten*: T218 etzattia, etzaten; 013.e. 3 8.l. *azaldau* (behin eta berriz): T104 azaldu; 020.e. 3 13.l. *naastau*: T160 naastu; 029.e. 3 7.l. *salvau*: T232 salvatu.

Forma zalantzakorrak finkatu edo modu berean idatzi nahi ditu, eskuizkribuko aldakiak alde batera utziz, maiatz hitz usu erabilian, bederen.

01.e. *Maiatzeco*, *Mayetzeco* (1, 4.l.): T1 *Mayatzeco*.

Azkenik, edizioak gaztelaratiko hitz batzu euskara garbiagoan jartzen ditu.

07.e. 5 20.l. lupu edo *benenua*: T58 lupu edo pozoina; 021.e. 6 28.l. *tonto eguin* (euren burubac tonto eguin): T173 gogorrac eguin.

Beraz, orokorki, 1885eko edizioak zuzentzen dituen baino askoz oker gehiago egiten ditu. Honek edizio on baten premia gorria salatzen du, 1885eko edizioak erabiltzen dituen erizpide batzu baliagarriak izan daitezkeen arren, edizio moderno baterako batez ere. Horretarako eskuizkribua hartu behar da oinarritzat ezer gehitu ez moztu gabe, oker edo lerratze batzuetan berori zuzenduaz. Filologi erizpidez eginiko edizio honetan errespetagarriak lirateke egileak erabili ohi dituen grafia, hala nola bokal bituak, azentu batzu (bokal bituen kontrazioaren ondoriozkoak, edo agian *dá* —ehundakaz agertzen dena—, adibidez-), *v* —hitz frankotan eta berauetan egileak erregulartasun handiaz erabilia obra honetan, aurreragoko idazlan askotan bezala—, *b-* latin edo gaztelaratiko hitzetan, edo grafia kultistak. Zalantzakorrak diren grafia (*f-*, *in*) nahiz hitzen formak ere hobe dauden daudenean jasotzea. Baina *ss* digrafoa, egileak bai /s/ bai —hitz batzuetan— /s/ idazteko erabilia, nahaspide gertatzen dela ezin uka eta, beraz, /s/ ebakitzen direnak espresuki oharrerazi beharko lirateke, <s> bakarra erabiltzen ez bada beroriek idazteko. Aldiz, I- eskuizkribuko Y-ren orde, 1885eko edizioak egin bezala, ontzat eman daiteke, inprimatzerakoan hala egin ohi bait zen.